

INTEGROVANÁ VÝUČBA ODBORNÉHO PREKLADU

Zuzana Kraviarová

Autorka pôsobí ako odborná asistentka na Katedre anglistiky a amerikanistiky v Banskej Bystrici, kde je zároveň študentkou doktorandského štúdia v odbore translatológia. Vyučuje odborný preklad, počítačom podporovaný preklad a tlmočenie. V rámci práce na KAA FF UMB pracuje aj v Prekladateľskej a tlmočnickej spoločnosti, kde spravuje prekladateľské projekty. Vedecky sa venuje odbornému prekladu, nástrojom počítačom podporovaného prekladu, vybraným otázkam kritiky prekladu a vybraným oblastiam teórie tlmočenia. Prekladaniu a tlmočeniu sa aktívne venuje aj v praxi.

ÚVOD

V článku sa zaoberáme výučbou odborného prekladu v meniacich sa súvislostiach trhovej, spoločenskej a ekonomickej situácie prekladateľského povolania na Slovensku. Chceli by sme ním nadviazať na článok *Výučba odborného prekladu: nové východiská* (Kraviarová, 2013), v ktorom sme podrobne prezentovali situáciu na trhu a tiež meniace sa požiadavky na prekladateľov odborných textov. Načrtli sme aj implikácie pre výučbu odborného prekladu, ktoré sa v tomto článku pokúsime rozvinúť.

Definícia a obsah termínu *odborný preklad* je v slovenskej translatológii predmetom diskusií už od osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia¹. E. Gromová (2003) upozorňuje na fakt, že na Slovensku pod pojmom odborný preklad nerozumieme len preklad vysoko odborných textov (napr. vedeckých či technických), ale v podstate preklad všetkých typov textov okrem umeleckého. Do úst sa nám preto tlačí otázka, či by nebolo vhodnejšie používať termín preklad neliterárnych textov v opozícii s prekladom umeleckých textov. Podobne V. Biloveský (2011) používa termíny odborný text a neumelecký text a porovnáva ich na základe šírky opisovanej reality. Neumelecký text opisuje v porovnaní s odborným textom: „širšie [pomenovanie], presnejšie vyjadruje dnešnú realitu skúmaných textov a do-

voľuje uvažovať o oveľa širšom portfóliu textov ako len o textoch odborných“ (Biloveský, 2011, s. 15). V kontexte zahraničnej translatológie sa nad týmto rozporom zamýšľa tiež P. Newmark (2004). V článku *Non-literary in the Light of Literary Translation* sa prikláňa k opozícii umelecký (*literary*) a neumelecký (*non-literary*) text a preklad. V našom príspevku budeme pracovať s termínom odborný preklad v užšom zmysle slova. Myslíme ním preklad vysoko odborných textov (konkrétne vedeckých a technických), nie preklad všetkých neumeleckých textov².

1 SUMARIZÁCIA NOVÝCH VÝCHODÍSK PRE VÝUČBU ODBORNÉHO PREKLADU

1.1 Dynamika situácie

Odborný preklad v najširšom zmysle slova je podľa nášho názoru oblasťou, v ktorej bude hľadať uplatnenie väčšina absolventov prekladateľských študijných programov na Slovensku. Podľa výsledkov výskumu M. Djovčoša (2012) sa vyše 80 % prekladateľov na Slovensku venuje práve prekladu odborných textov, pričom väčšina praktizujúcich prekladateľov nemá formálne prekladateľské vzdelanie (má ho iba približne 45 %). Zvyšných 55 % praktizujúcich prekladateľov tvoria učitelia cudzích jazykov a prekladatelia vzdelaní v iných odboroch (napr. technických, ekonomických a pod.). L. Masárová (2012) skúmala pohľad priamych zadávateľov prekladu na kvalitu prekladu. Podľa výsledkov jej výskumu si 55 % oslovených firiem vyberá prekladateľa na základe odporúčania a 28 % podľa jeho internetovej stránky. 41 % si na základe odporúčania vyberá aj prekladateľskú agentúru. Keď mali označiť profil „ideálneho prekladateľa“, len 13 % vybralo prekladateľa s prekladateľským vzdelaním.

Prezentované skutočnosti je potrebné interpretovať s prihliadnutím na fakt, že väčšinu prekladateľov na trhu netvoria prekladatelia s formálnym prekladateľským vzdelaním a klienti si prekladateľa väčšinou vyberajú podľa niečoho iného, ako je formálne prekladateľské vzdelanie. Formálne prekladateľské vzdelanie sa nevníma ako signál lepšej kvality. Lepšiu kvalitu ani nezaručuje, je skôr len jej predpokladom (Djovčoš, 2012). Signalizačný mechanizmus profesijného vylúčenia, ktorý je založený na predpoklade, že niektorí členovia profesijnej komunity sú lepší ako iní (Pym a kol., 2012)³, vyznieva v neprospech absolventa prekladateľstva a tlmočníctva.

1.2 Nové (?) kompetencie

Na základe prezentácie výsledkov štúdie OPTIMALE a výskumu L. Masárovej (2012) a A. Lafeberovej (2012) sme v príspevku *Výučba odborného prekladu: nové východiská* (Kraviarová, 2013) zhrnuli požiadavky na „nového“ prekladateľa. Po absolvovaní formálneho prekladateľského vzdelania by mal byť schopný komunikovať s klientom, zistiť, čo potrebuje, vypracovať cenovú ponuku. Mal by vedieť prijať interpretačné stanovisko, uvedomovať si nevyhnutnosť reflexívnej interpretácie aj pri práci s odborným textom, vykonať jeho analýzu z pohľadu kvality i časového hľadiska. Musí byť schopný vyhľadávať a overovať terminológiu, posúdiť spoľahlivosť zdrojov, konzultovať nejasné termíny. Mal by tiež ovládať materinský jazyk a adekvátne štylizovať. V prípade potreby by mal pracovať s nástrojmi CAT a byť pri práci s nimi uvedomelý, brať do úvahy ich pozitívne i negatívne vplyvy na efektívnosť prekladania a kvalitu prekladu. Mal by byť schopný vypracovať kvalitný preklad podľa požiadaviek klienta, pritom však nezabúdať na to, že klient niekedy nevie posúdiť nutnosť zmien, preto je nevyhnutné s ním efektívne komunikovať a v prípade potreby to vysvetliť. Aj vďaka týmto kvalitám by mal byť schopný budovať a udržať si dobré obchodné meno a vzťahy. Konštatovali sme mnohé prieniky s tradičným vnímaním prekladateľských kompetencií (lingvistická kompetencia, translačná kompetencia, nutnosť interpretácie textu a pod.). Všimli sme si však aj niektoré nové kompetencie (nástroje CAT), či také, ktoré sú v akademickom prostredí vnímané ako samozrejmé (komunikácie s klientom, trhová kompetencia, profesijná etika, vyhľadávanie a overovanie terminológie, orientácia v množstve informácií, schopnosť vybrať si správne riešenie).

Zistené skutočnosti sa prelínajú aj s nárokmi na kompetencie prekladateľa podľa požiadaviek EMT (*European Master in Translation*): trhová kompetencia (*translation service provision competence*), tematická kompetencia (*thematic competence*), interkultúrna kompetencia (*intercultural competence*), technologická kompetencia (*technological competence*), jazyková kompetencia (*language competence*) a kompetencia vyhľadať potrebné informácie (*informing competence*)⁴. V súvislosti s poslednou kompetenciou si dovoľujeme dodať, že v dobe presýtenej informáciami už nestačí len vedieť ich vyhľadať, ale je potrebné vedieť sa orientovať v ich množstve, vybrať si a zvážiť spoľahlivosť informačného zdroja⁵.

Skonštatovali sme, že je nevyhnutné do výučby odborného prekladu zaradiť (prípadne ich posilniť, ak už zaradené sú):

- reflexívnu interpretáciu odborného textu a jeho prekladovú analýzu;
- prácu s nástrojmi CAT;
- korektúry (obsahové aj jazykovo-štylistické);
- prácu s terminologickými zdrojmi a metódy efektívneho vyhľadávania a overovania terminológie;

- projektovú prácu;
- prax – prácu na reálnych projektoch a pre skutočných klientov.

Na tomto mieste by sme chceli zdôrazniť absolútnu nevyhnutnosť zaradenia posteditácie strojového prekladu do procesu výučby, ktorá počas nasledujúcich rokov nepochybne zmení prekladateľský trh na celom svete. V tomto príspevku sa jej však z priestorových dôvodov nebudeme venovať.

V nasledujúcej časti predstavíme koncepciu integrovanej výučby odborného prekladu, ktorá spája všetky uvedené zručnosti do jedného celku.

2 INTEGROVANÁ VÝUČBA ODBORNÉHO PREKLADU

Sme presvedčení o tom, že nie je možné efektívne učiť nástroje počítačom podporovaného prekladu a pragmatické zručnosti osobitne, oddelene od prekladu, na samostatnom predmete, ako napríklad na mnohých univerzitách zapojených do siete EMT (*European Master in Translation*)⁶. Rozvíjanie danej kompetencie (technickej alebo inej) bez praktickej aplikácie na preklad podľa nášho názoru spôsobí problémy pri pokusoch aplikovať už naučenú kompetenciu na praktické prekladanie. Dôsledkom môžu byť absolventi, ktorí vedia prekladať a používať nástroje CAT, no nevedia v nástrojoch CAT prekladať. Pod integrovanou výučbou odborného prekladu rozumieme vyučovanie odborného prekladu spolu s vyučovaním iných praktických a pragmatických zručností: s interpretáciou odborného textu, prácou s nástrojmi CAT, korektúrami, projektovou prácou, manažmentom terminológie a praxou.

2.1 Reflexívna interpretácia odborného textu a jeho prekladová analýza

Interpretáciu ako jednu z fáz procesu prekladu spomína J. Vilikovský (1984) v publikácii *Preklad ako tvorba*, a takisto J. Levý v diele *Umění překlada* (1963). Práve interpretácia je východiskom pre tvorbu prekladateľskej koncepcie, ktorá sa stáva základom pre adekvátny preklad. J. Vilikovský sa venuje umeleckému prekladu, fáza interpretácie je však nesmierne dôležitá aj pri práci s odborným textom. J. Dolník a E. Bajzíkova (1998) rozlišujú v procese pochopenia textu prirodzenú a reflexívnu interpretáciu. „*Prirodzená interpretácia sa nemá chápať ako aktivita, zámerná činnosť, lež ako neuvedomovaný, nezámerný, automatizovaný proces. Reflexívna je už zámernou, uvedomovanou jazykovou činnosťou, ktorou sa produkuje nový text, text nad pôvodným textom. Celkove sa dá povedať, že kým*

prirodzená interpretácia je súčasťou jazykového správania, reflexívna interpretácia je prejavom jazykovej činnosti“ (Dolník - Bajžíková, 1998, s. 101). Reflexívna interpretácia v procese prekladu je v tradičnom ponímaní teda vedomé čítanie textu s cieľom pochopiť invariant, vyjasniť nejasné miesta a vytvoriť si prekladateľskú koncepciu. Zahŕňa syntaktickú, sémantickú a pragmatickú analýzu textu⁷ (Djovčoš, 2010). Jej výsledkom je prekladateľovo pochopenie východiskového textu, na tvorbe ktorého sa okrem samotného textu podieľa aj skúsenostný komplex prekladateľa, teda jeho vedomosti, skúsenosti a znalosti z danej oblasti či problematiky. „*Interpretačná kompetencia je schopnosť používateľa jazyka usúvzťažniť štruktúru jazykových výrazov tvoriacich text so štruktúrou jeho znalostí relevantných pre porozumenie textu*“ (Dolník - Bajžíková, 1998, s. 107). Do procesu interpretácie sú často zapojené aj externé zdroje, najmä v prípadoch, keď prekladateľov skúsenostný komplex na pochopenie textu nestačí, čo sa v prípade vysoko odborných textov stáva často. Sú to najmä paralelné texty súvisiace s danou problematikou, tradičné zdroje ako encyklopédie, knihy a internetové stránky, ku ktorým sa v dnešnej dobe pridávajú aj voľne dostupné prekladové pamäte a databázy (napr. MyMemory⁸ či prekladová pamäť DGT⁹) ponúkajúce prekladateľské riešenia spolu s množstvom paralelných textov. Je však na mieste zamyslieť sa nad spoľahlivosťou takýchto zdrojov. Práve preto je nevyhnutné učiť počas hodín odborného prekladu nielen reflexívnu interpretáciu odborného textu, ale aj metódy overovania informácií, ktoré prekladateľ zozbieral. Túto problematiku budeme rozoberať v ďalších častiach príspevku.

Súčasťou interpretácie je aj **vedomá analýza textu**. Translatológovi či prekladateľovi s formálnym prekladateľským vzdelaním pravdepodobne ako prvá napadne metodika Ch. Nordovej (1991), v ktorej popisuje extratextuálne faktory (autor, odosielateľ, zámer autora a odosielateľa, prijímateľ, médium, miesto a čas produkcie a recepcie textu, motivácia a funkcia) a intratextuálne faktory (téma a obsah textu, vedomostné predpoklady autora, kompozícia textu, nelingvistické a paralingvistické časti textu, lexika, syntax, suprasegmentálne prvky, účinok na prijímateľa). Táto metodika je mimoriadne vhodná pre potreby vyučovania odborného prekladu, lebo spája analýzu samotného textu s analýzou prostredia a faktorov, ktoré vplývajú na produkciu originálu a budú vplývať na recepciu prekladu. Samotnej analýze textu predchádza tzv. **predtranslačná analýza**, počas ktorej sa prekladateľ rozhoduje, či daný preklad vôbec prijme. Zamýšľa sa nad tým, či je text čitateľný, či je mu téma dostatočne známa na to, aby preklad zvládol, či má dostatok lingvistických zdrojov pre potreby zvládnutia terminológie, či preklad stíha vyhotoviť v požadovanom termíne, či je text kompletný, a či má na preklad dostatočnú motiváciu, či už finančnú alebo inú (vzdelanie, radosť z prekladania, dobrá skúsenosť a pod.) (Sofer, 2006).

Na základe analýzy textu prekladateľ **anticipuje problémy**, ktoré ho pri pre-

klade očakávajú. D. Müglóvá (2009) hovorí o obsahových (problémy s pochopením textu), jazykových (napr. terminologické), kulturologických a technických (formát, softvér a pod.) problémoch. Pri odbornom preklade by sme tradične očakávali najmä terminologické a obsahové problémy. Nemenej dôležité sú však aj tie kulturologické. V prípade technických textov je to napríklad odlišný formát písania čísel, dátumov, adries a pod., pri vedeckých sú to najmä odlišné textové konvencie a iný štýl písania vedeckého textu. Na tomto mieste je vhodným učebným materiálom typizácia textov podľa K. Reissovej (2004), ktorá texty rozdeľuje podľa funkcie na primárne operatívne, informatívne a expresívne. Používanie tejto metodiky navedie študentov na prenos funkcie textu a odpúta ich pozornosť od kopírovania štýlu.

Osobitnou kapitolou pri preklade odborných textov sú technické problémy, ktoré sa pri používaní nástrojov CAT rôznia. Mnohokrát je problémom samotné ovládanie softvéru, k nemu sa pridružujú rôzne neznáme formáty textu, formátovanie písma, extralingvistické prvky, napr. tabuľky, obrázky či grafy, ktoré nástroje CAT nevedia spracovať, a preto je nevyhnutné ich najprv „prečítať“ OCR (*optical character recognition*) softvérom a dostať ich do podoby, ktorú nástroj CAT spracovať dokáže. Problematické je aj rozpoznávanie značiek (*tags*) a ich oddelenie od textu na preklad tak, aby pri exporte nenastali problémy s formátovaním výsledného textu.

Vidíme, že reflexívna interpretácia textu v kontexte dnešného odborného prekladu už nezahŕňa len prácu s textom na úrovni pochopenia. Je širším pojmom, v ktorom sa spája tradičná interpretačná kompetencia s technickými zručnosťami, s interkultúrnymi znalosťami a s pragmatickým myslením.

2.2 Práca s nástrojmi CAT

Nástroje počítačom podporovaného prekladu (nástroje CAT) v najširšom zmysle slova zahŕňajú akýkoľvek počítačový nástroj, ktorý pomáha prekladateľovi pri práci (napr. textový editor, internet, počítač, kontrola pravopisu a gramatiky, e-mail a pod.). V užšom význame sú to nástroje, ktoré používajú prekladovú pamäť (TM – *translation memory*) (Bowker, 2002). V tomto príspevku pod pomenovaním „nástroj CAT“ myslíme nástroje používajúce prekladové pamäte.

Základným princípom týchto nástrojov je tvorba databáz už preloženého textu, z ktorého prekladateľ môže čerpať v budúcnosti pri prekladaní rovnakého alebo podobného textu. Pri prvom načítaní textu softvér daný text segmentuje, t. j. rozdelí ho na menšie jednotky – segmenty. Segmentom môže byť veta, odsek, časť vety, riadok tabuľky a pod. Segmentácia sa vykonáva na základe oddeľovačov (*delimiters*), napr. bodka, čiarka, bodkočiarka, pevná medzera a pod. Pravidlá seg-

mentácie si každý prekladateľ môže nastaviť sám, alebo ich môže ponechať tak, ako ich má softvér prednastavené. Pri preklade sa text prekladateľovi objavuje po jednotlivých segmentoch, ktoré preloží a uloží do pamäte. Ak sa predmetný segment v pamäti už nachádza (napr. z predchádzajúcich prekladov), softvér prekladateľovi ponúkne riešenie vo forme zhody v pamäti. Zhoda môže byť úplná (100 %), neúplná (zvyčajne 99 % - 50 %) alebo kontextová (100 % zhoda plus rovnaká veta pred segmentom a veta po ňom). Prekladateľ môže navrhované riešenie potvrdiť alebo upraviť a následne ho uloží do pamäte. Mnohé softvéry okrem TM ponúkajú aj možnosť ukladať si do glosára terminológiu (nie segmenty či celé vety, ale jednotlivé slová alebo viacslovné pomenovania). Pri opätovnom narazení na termín sa tento prekladateľovi automaticky ukáže v terminologickom výsledkovom okne. Po ukončení prekladu tieto nástroje umožnia vyexportovať preklad v takom istom formáte, v akom bol načítaný, so zachovaním formátovania.

Nástroje CAT sú pre prekladateľa prínosom najmä pri textoch, v ktorých sa veľa častí opakuje, a pri textoch, v ktorých sa nachádza veľké množstvo opakujúcich sa terminológií. Sú nápomocné aj pri veľkých projektoch, v ktorých sa texty prekladajú znova a znova so zapracovávaním malých zmien (napr. pripomienky právnikov v zmluvách, zmeny v návodoch, technické projekty so zanesením pripomienok projektantov a pod.). Jednou z najväčších výhod týchto softvérov je jednoduché zabezpečenie terminologickej konzistentnosti prekladu. Ďalšou výhodou je úspora času vyplývajúca z automatického zachovania formátovania textu za predpokladu, že východiskový text je do softvéru načítaný vo formáte vhodnom na spracovanie.

Nástroje CAT majú však aj mnohé nevýhody, ktoré sú najmarkantnejšie u prekladateľov, ktorí s nimi len začínajú pracovať. Medzi najvýraznejšie patrí neschopnosť predstaviť si makroštruktúru textu, ktorej následkom je nekohézny text prekladu. Táto neschopnosť je spôsobená práve segmentovaním textu. Existujú viaceré výskumy zaoberajúce sa vplyvom segmentácie na chyby v preklade (napr. Dragstad, 2004; Lee - Liao, 2011; Vilanova, 2004, In: Pym, 2012), v páre anglický – slovenský jazyk však takýto výskum zatiaľ neexistuje¹⁰. Prekladateľ sa v danom momente sústreďuje len na jeden segment, nevníma kontext, a to sa potom pretaví do výsledného prekladu. Aj študenti sú si vedomí tohto faktu. Podľa ich odpovedí si dvanásť z dvadsiatich dvoch pri používaní nástroja CAT SDL Trados Studio nevedia predstaviť makroštruktúru textu. Deväť mali pocit, že prekladajú príliš doslovne. Neskúsený prekladateľ pri preklade pomocou nástroja CAT zaobchádza s textom mechanicky, prekladá doslovne (napr. prenášanie ukazovacích zámen, opakovanie slovesa byť) vníma segment ako základnú jednotku prekladu, čo v kontexte dôležitosti reflexívnej interpretácie a prípravy koncepcie hodnotíme ako jav negatívny. Pri výučbe počítačom podporovaného prekladu je teda nevyhnutné neustále na tento fakt upozorňovať, ilustrovať ho pomocou

príkladov zo študentských prekladov a upriamovať pozornosť študentov na celý text, na makroštylistické a mikroštylistické nadväzovanie medzi jednotlivými segmentmi, na dôležitosť kontextu a na dôsledky nerešpektovania uvedených faktov.

2.3 Korektúry

Zjednodušené chápanie pojmu korektúra zahŕňa jazykovú a štylistickú kontrolu prekladu inou osobou, ako je prekladateľ. Preklad je však produkt, v ktorom sa môžu nedostatky a chyby vyskytovať na viacerých úrovniach, napr. gramatika, obsah, terminológia, reálie, formálna úprava, štylistika, typografia a pod. Už J. Ferenčík (1982) rozlišoval pri kontrolách umeleckých prekladov viacero úrovní kontroly a viacero druhov korektorov a editorov (od editora ako strešného pojmu až po jazykového apretora). Podľa nášho názoru platí rovnaké alebo podobné rozvrstvenie aj pri preklade odborných textov¹¹. D. Gouadec (2007) rozlišuje v procese prekladu korektora (*proofreader*) a editora či redaktora (*revisor*)¹². Korektor je zodpovedný za štylistickú a gramatickú kontrolu, nemusí mať znalosť oboch jazykov, no mal by vynikajúco ovládať jazyk, v ktorom vykonáva korektúru. Editor, na druhej strane, vykonáva kontrolu prekladu porovnávaním s originálom, sústreďuje sa na správnosť faktov, na významovú totožnosť, kontroluje prekladateľské postupy a dodržiavanie koncepcie, hodnotí celkovú adekvátnosť prekladu s prihliadnutím na recepciu cieľovým adresátom. Mal by teda ovládať oba jazyky, prekladateľské postupy, teóriu prekladu a mal by byť schopný preklad posúdiť v súvislostiach dvoch kultúr a jazykových systémov. D. Gouadec (2007) ďalej upriamuje pozornosť na fakt, že editor je často bývalý prekladateľ, ktorý v rámci hierarchie postúpil na „vyššiu“ pozíciu a je akýmsi nepriamym nadriadeným prekladateľa, z čoho môžu vyplynúť osobné konflikty. Medzi najčastejšie príčiny nezhôd medzi prekladateľom a editorom podľa neho patrí ponechávanie opravy chýb, ktoré mal a mohol opraviť prekladateľ, na editora, opakovaný výskyt rovnakých chýb, ponechávanie nevyriešených miest v preklade (napr. pomocou lomky) a pod.

Počas vyučovania odborného prekladu upozorňujeme študentov na odlišné úlohy editora a korektora. Do procesu vyučovania postupne zavádzame praktické skúšanie týchto úloh buď vo dvojiciach (prekladateľ – korektor; prekladateľ – editor), trojiciach (prekladateľ – editor – korektor), alebo vo väčších tímoch. Na pokročilom stupni výučby (posledný ročník štúdia) v rámci vykonávania praxe zavádzame aj spojený model, kde sa pod korektúrou myslí obsahová a jazyková kontrola prekladu jednou osobou. Korektúry a revízie prekladov spolužiakov sú podľa nášho názoru prínosné na viacerých úrovniach: študenti si skúsia prácu

s výsledkom myšlienkových procesov niekoho iného, vidia chyby v slovenčine a chyby vyplývajúce z nepochopenia originálu, učia sa hľadať a rozpoznať ich v cudzom texte, efektívne komunikovať a dať inému najavo nespokojnosť s produktom jeho práce, znášať a prijímať konštruktívnu kritiku kolegu, vziať si z nej cenné rady do budúcnosti a pod.

Odozva na tento model výučby bola veľmi zaujímavá. V reakciách študentov sme pozorovali aj javy, o ktorých sa zmieňuje odborná literatúra. V záverečných hodnotiacich správach editorov sa vyskytli negatívne pripomienky týkajúce sa ponechávania nedoriešených miest v preklade. V správach korektorov sa vyskytli najmä pripomienky týkajúce sa nedostatočnej úrovne slovenského jazyka. Vyskytli sa dokonca prípady, keď korektorka po revízii v texte našla „*veľa logických chýb, nesprávnych kolokácií, tautológií, defektných syntaktických konštrukcií, opakujúcich sa slov*“. Uvedený komentár poukazuje na opodstatnenosť zavádzania korektúr do procesu výučby odborného prekladu, pretože na jednej strane pomáhajú študentom nadobudnúť schopnosť objaviť v texte prekladu nezrovnalosti, na druhej strane ukazujú prekladateľom, kde majú slabé miesta. V súvislosti s korigovaním prekladu je nesmierne dôležité uvedomiť si odlišnosť idiolektu prekladateľa a korektora, študenti sa v úlohe korektora a editora učia nepresadzovať za každú cenu svoj názor o správnosti či nesprávosti daného riešenia, ale objektívne posudzovať prácu spolužiaka. V záverečnej hodnotiacej správe jednej z editoriek sa vyskytol nasledovný komentár: „*Je veľmi ťažké rozlíšiť, čo je ešte objektívna úprava textu a čo len subjektívny názor, ako by som to preložila ja.*“ Študentov učíme pracovať aj s automatickou kontrolou kvality, používame pritom interný nástroj zabudovaný v SDL Trados Studio, interný nástroj softvéru Wordfast a takisto ApSIC Xbench. Podobne, ako pri precvičovaní práce s nástrojmi CAT, je v tejto fáze dôležité upozorňovať študentov na nedokonalosť softvérových pomôcok. Príkladom sú chyby, ktoré v skutočnosti nie sú chybami, len softvér ich za ne považuje (v praxi často nazývané pseudochybami), lebo nevie zobrať do úvahy prekladateľské stratégie a koncepciu (napr. adaptácia slovenského telefónneho čísla na medzinárodný formát, ktorú automatické nástroje považujú za číselnú chybu).

2.4 Práca s terminologickými zdrojmi

Práca terminológa je veľmi úzko prepojená s prácou prekladateľa. Existuje len málo firiem, ktoré zamestnávajú terminológa na plný úväzok. Zodpovednosť za spravovanie, vyhľadávanie a aktualizovanie terminologických zdrojov často nesie práve prekladateľ. Podľa D. Gouadeca (2007) do náplne práce terminológa spadá práca s prekladovými pamäťami, ich udržiavanie, aktualizovanie a spravovanie,

tvorba interných slovníkov, terminologických databáz a iných zdrojov, správa paralelnej dokumentácie, extrakcia terminológie a pod. Prekladateľ na voľnej nohe musí všetky tieto činnosti vykonávať sám a veľká väčšina interných prekladateľov v slovenských firmách sa podľa nášho názoru nachádza v podobnej situácii. Preto sme sa rozhodli do výučby odborného prekladu zaradiť aj prácu s terminológiou a terminologickými zdrojmi. Študentom nestačí len zdôrazňovať, že si terminológiu musia overovať a hľadať v paralelných textoch, ale je nevyhnutné túto zručnosť cielene precvičovať a upevňovať. V zimnom semestri prejde každý zdrojový text ešte pred prekladom podrobnou translatologickou analýzou. Jej súčasťou je aj terminologická analýza. Úlohou študentov je pripraviť pre spolužiakov prezentáciu témy prekladu, vyhľadať paralelné texty, videá a obhájiť ich relevantnosť, pripraviť glosár základných termínov a vysvetliť postup vyhľadávania a overovania základnej terminológie. Na základe prezentovaných skutočností potom nastáva diskusia.

V letnom semestri majú študenti v rámci projektovej práce možnosť vyskúšať si pozíciu terminológa. Nesú zodpovednosť za vyhľadávanie paralelných textov, za spravovanie, kontrolovanie a aktualizovanie glosára. Komunikujú s prekladateľmi, odpovedajú na ich otázky, pomáhajú s riešením terminologických problémov. Podobne ako v prípade vzťahu medzi prekladateľom a korektorom aj tu môžu nastať problémy. Podľa hodnotiacich správ študentov na konci letného semestra 2012/2013 sa týkali najmä nedostatočnej odbornosti terminológov, v dôsledku ktorej nastali problémy pri posudzovaní správnosti termínov nájdených v paralelných textoch. Tento fakt si uvedomovali aj samotní terminológovia: „*Musím povedať, že aj napriek najlepšej snahe sa prekladateľom ťažko radí ohľadom termínov z oblasti, z ktorej nemám žiadne znalosti.*“ Prax začínajúceho prekladateľa je však v mnohom podobná, kým sa špecializuje, učí sa pracovať s neznámymi témami, hľadať a overovať terminológiu. Preto si myslíme, že zaradenie terminologickej práce je opodstatnené. Ďalšou problematickou oblasťou bola tendencia prekladateľov nechávať v preklade nedoriešené miesta, pri overovaní terminológie sa spoliehali na terminológov a pridávali im tak prácu nad rámec ich povinností. Tu sa ako kľúčový moment ukázala (ne)schopnosť efektívne, slušne a konštruktívne komunikovať, kritizovať a kritiku prijímať.

2.5 Projektová práca

Do procesu výučby odborného prekladu sme sa rozhodli zaradiť aj projektovú prácu vo virtuálnych tímoch. Táto fáza vyučovania prebieha v letnom semestri prvého ročníka magisterského štúdia, je nadstavbou zimného semestra, kde sa študenti naučili pracovať s odborným textom, používať nástroje CAT a reflexívne

interpretovať text pre potreby odborného prekladu. Túto prácu sme sa rozhodli zaradiť na základe poznatkov o meniacej sa povahe každodennej prekladateľskej práce. Tradičné lineárne chápanie prekladateľského procesu (napr. Vilikovský, 1984, Levý, 1963) v súčasnosti tvorí len jednu z častí celkového procesu, ktorý musí prebehnúť pri zabezpečovaní prekladu. Tradičný model je prinajmenšom rozšírený o prácu s technológiami, formátovanie textu, používanie OCR a pod. V prípade spolupráce s dobrou prekladateľskou agentúrou tieto nastavbové kroky vykoná projektový manažér, prekladateľ len prekladá. Pri práci s priamym klientom však prekladateľ zabezpečuje všetko, dodáva hotový text – preložený, naformátovaný a upravený podľa požiadaviek klienta. Navyše komunikácia v dnešnej dobe prebieha najmä elektronicky prostredníctvom e-mailu, sociálnych sietí a iných internetových komunikačných kanálov. Takáto komunikácia si vyžaduje úplne iné schopnosti a postupy pri riešení problémov, preto sme sa rozhodli pracovať vo virtuálnych tímoch. Komunikácia v tíme prebieha online, v rámci špeciálneho (a kontrolovaného), na tento účel zriadeného fóra na sociálnej sieti. Kontaktné stretnutie a porada členov tímu sa uskutočňuje len počas seminárov, raz do týždňa. Prostredníctvom projektovej práce si študenti môžu vyskúšať jednotlivé pracovné zaradenia v rámci celého procesu, o ktorých sa v izolovanej forme učili v zimnom semestri. Navzájom sa učia, vymieňajú si informácie, komunikujú. Základným cieľom letného semestra je presunúť všetky zručnosti zo zimného semestra do réžie študentov. Naučia sa samostatne, bez pomoci učiteľa, riešiť problémy, rozhodovať sa, pracovať na jednotlivých úrovniach prekladateľského procesu. Učiteľ prechádza z úlohy riadiacej sily do úlohy radcu, zálohy v pozadí. Študenti pracujú na pozíciách prekladateľov, korektorov, revízorov, terminológov, projektového manažéra a spoločne riešia prekladateľské zadanie. Počas semestra majú za úlohu vypracovať dve prekladateľské zadania, jedno technické a druhé vedecké, v rozsahu vyše 20 normostrán. Jeden projekt sa odovzdáva v polovici semestra, druhý na jeho konci. Odovzdaná projektová dokumentácia je hodnotená ako celok, tzn. že každý člen tímu má zodpovednosť za známku ostatných. Zručnosti, ktoré študenti počas takejto výučby získajú, sa zároveň učia aplikovať priamo v praxi, kde pracujú v podobných tímoch na skutočných prekladoch pre skutočných klientov.

Súčasťou projektovej dokumentácie sú aj hodnotiace správy študentov. Kladné hodnotenia sa týkali najmä netradičnosti, prepojenia s praxou, používania viacerých nástrojov CAT, náročnosti textov na preklad a nútenej elektronickej komunikácie, napr.: *„Podľa môjho názoru mal tento projekt zmysel a pre mňa osobne bol užitočný a inšpirujúci. Pozitívne hodnotím najmä jeho netradičné poňatie (práca v tíme, komunikácia cez skupinu, nový CAT nástroj). Oceňujem, že sme mali možnosť vyskúšať si preklad v tíme, zlepšiť tímovú spoluprácu a vzájomnú komunikáciu. Myslím, že v tomto smere sa projekt ukázal ako úspešný.“* Negatív-

ne reakcie sa týkali problematikosti elektronickej komunikácie a nepoctivosti niektorých členov tímu, ktorí si nesplnili povinnosti na úkor ostatných. Z pozície „pozorovateľa“ celého procesu konštatujeme, že najväčším problémom bola nesamostatnosť niektorých študentov a neochota zisťovať si odpovede na otázky a hľadať riešenia problémov, podobne aj „zneužívanie“ terminológov a ponechávanie nedoriešených miest v preklade na editorov a korektorov, čiže práve momenty, na ktorých problematickosť poukázal aj D. Gouadec (2007). Podobné udalosti viedli k viaznutiu komunikácie (čo sa prejavilo „mlčaním“ v skupine na sociálnej sieti a neochotou konštruktívne riešiť problémy, na ktoré sa v procese prišlo). Za všetko hovorí komentár projektového manažéra v jednom z projektov: *„Prekladatelia mali dosť veľký problém ovládať nástroj CAT, predovšetkým preto, že si neprečítali inštrukcie a mysleli si, že si všetko zapamätajú z hodiny, čo sa im, samozrejme, nepodarilo. Napriek niekoľkonásobnému vysvetleniu, čo je txml, prečo s ním pracujeme a ako sa používa, ma všetci prekladatelia (okrem jedného) kontaktovali a sťažovali sa, že sa im txml nedá otvoriť vo Worde. Za najväčší problém v rámci tímovej spolupráce považujem neschopnosť členov tímu pochopiť, že tímová hierarchia má praktický význam, a že na to, aby PM mohol prácu tímu koordinovať, musia rešpektovať jeho inštrukcie. Niektorí členovia môjho tímu to zobrali osobne a narúšalo to naše súkromné vzťahy.“*

2.6 Prax

Praktická aplikácia zručností nadobúdaných počas seminárov prebieha v novozaloženej Prekladateľskej a tlmočnickej spoločnosti FF UMB, ktorá vznikla s cieľom priblíženia akademickej prípravy prekladateľov praxi. Študenti prekladajú texty s rôznou odbornou tematikou, väčšinou ide o odborné texty zadávané ostatnými katedrami Univerzity Mateja Bela. Pracuje sa formou simulácie reálnej situácie, keď je vypísané výberové konanie na konkrétne preklady. V závislosti od náročnosti textu a časových obmedzení pracujú študenti v tímoch pozostávajúcich z dvoch, troch alebo viacerých členov. Snažíme sa dodržiavať pravidlo čo najmenšieho počtu členov, aby sa zabezpečila štylistická a terminologická konzistentnosť výsledného prekladu. Pri menších prekladoch sa pracuje systémom prekladateľ – editor – korektor, na vyššom stupni štúdia systémom prekladateľ – korektor (obsahový a jazykový), pri väčších projektoch sa zloženie tímu odlišuje podľa konkrétnych potrieb. Priebeh prekladania a dodržiavanie termínov kontroluje manažérka kvality Prekladateľskej a tlmočnickej spoločnosti FHV UMB. Kvalitu prekladu zabezpečujú skúsení korektori, ktorí kontrolujú každý jeden študentský preklad pred odovzdaním zadávateľovi a študentom poskytujú spätnú väzbu.

ZÁVER

Popísaný model integrovanej výučby už priniesol prvé ovocie, mnohí z minuloročných absolventov predmetu Preklad vedeckých a technických textov na KAA FHV UMB, ktorí sú v súčasnosti v druhom ročníku magisterského štúdia, sú pripravení do praxe, majú prekladateľskú prax v rozsahu vyše 75 hodín, skúsenosti s rôznymi typmi textov a s rôznymi nástrojmi CAT. Pracujú vo vedení tímov mladších študentov. V budúcnosti plánujeme pracovať na zlepšovaní efektívnej komunikácie, na stratégiách riešenia problémov a na konštruktívnej kritike, či už na strane kritizujúceho alebo na strane kritizovaného. Tieto stratégie chceme implementovať do výučby.

POZNÁMKY

¹ Zborníky *Preklad odborného prekladu* (1977) a *Preklad spoločenskovedných textov* (1978).

² Viac informácií k typológii textov pozri napr. v zborníku *Text Typology and Translation*.

³ Anthony Pym a kol. sa vo svojej publikácii *The Status of the Translation Profession in the European Union* (2012) zaoberá spoločenským postavením a vnímaním prekladateľskej profesie v Európskej únii. Status je podľa neho „skôr vnímaná hodnota expertných zručností a schopností, nie schopnosti samotné“ (s. 3). Status teda nevytvárajú schopnosti prekladateľa, ale signály, ktoré v trhovom prostredí vysielajú. Je vytvorený súborom tzv. spoločenských signalizačných mechanizmov (*social signs*), ktoré signalizujú hodnotu skupiny alebo profesie.

⁴ http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/key_documents/emt_competences_translators_en.pdf

⁵ Veľmi zaujímavý pohľad na kompetencie prekladateľa v modernej dobe strojového prekladu ponúka Anthony Pym v článku *Translation skill-set in a machine-translation age* z roku 2012.

⁶ <http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/universities/>

⁷ S týmito pojmami pôvodne pracuje R. Bell (1991) a E. Gromová (1996).

⁸ <http://mymemory.translated.net>

⁹ <http://open-data.europa.eu/en/data/dataset/dgt-translation-memory>

¹⁰ V súčasnosti pracujeme na dizertačnej práci s podobnou tematikou, nemáme však ešte k dispozícii výsledky vhodné na publikovanie.

¹¹ V odbornej praxi však často vidíme požiadavky na vykonanie korektúry, kde sa pod pojmom korektúra myslí jazyková, obsahová a štylistická kontrola prekladu.

¹² V praxi sa bežne stretávame s pomenovaním tejto pracovnej funkcie revízor (napr. v rámci inštitúcií EÚ). Podľa nášho názoru však postačujú existujúce termíny redaktor (odborná prax vo vydavateľstvách) alebo editor (termín J. Ferencíka, 1984). Pomenovanie revízor navyše konotatívne odkazuje na inú profesiu, nie na redaktora prekladu. Rozhodli sme sa preto v našich príspevkoch na pomenovanie tejto pracovnej funkcie používať termín editor.

- ¹³ Viac o komplexnosti prekladateľského procesu vo veľmi prístupnej forme ponúka D. Gouadec, 2007.

LITERATÚRA

- BILOVESKÝ, V.: *Zázraky v orechovej škrupinke. Prekladové konkretizácie tvorby S. W. Hawkinga v slovenskom kultúrnom priestore*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2011. 160 s. ISBN 978-80-557-0249-0.
- BOWKER, L.: *Computer-aided Translation Technology: A Practical Introduction*. University of Ottawa Press, 2002.
- DJOVČOŠ, M.: *Translator as an Important Part of the Intercultural Communication Process*. In: Theories in practice : proceedings of the First International Conference on English and American Studies. Zlín : Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2010, s. 145-150. ISBN 978-80-7318-823-8.
- DJOVČOŠ, M.: *Kto, čo, ako a za akých podmienok prekladá: prekladateľ v kontexte doby*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied, 2012. ISBN 978-80-557-0436-4.
- DOLNÍK, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: *Textová lingvistika*. Bratislava : STIMUL – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK, 1998, 134 s. ISBN 80-85697-78-5.
- DRAGSTED, B.: *Segmentation in Translation and Translation Memory Systems: An empirical investigation of cognitive segmentation and effects of integrating a TM system into the translation process*. [dizertačná práca]. Copenhagen Business School : Samfundslitteratur. EMT. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/key_documents/emt_competences_translators_en.pdf>.
- FERENČIK, J.: *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovensky spisovateľ, 1982. 149 s.
- GOUADEC, D.: *Translation as a Profession*. Benjamins Publishing, 2007.
- GROMOVÁ, E.: *Teória a didaktika prekladu odborných textov*. In: Antologie teorie odborného prekladu: výber z prací českých a slovenských autorů. Edita Gromová, Milan Hrdlička, Vítězslav Vilímek (Eds.) Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007, 243 s. ISBN 8073683830.
- KRAVIAROVÁ, Z.: *Výučba prekladu vedeckých a technických textov – nové prístupy*. In: Teória a prax prípravy budúcich translatológov a učiteľov anglického jazyka. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied, 2013. V tlači.
- LAFEBER, A.: *Translation at Inter-governmental Organizations: The Set of Skills and Knowledge Required and The Implications for Recruitment Testing*. [dizertačná práca]. 2012. Dostupné na: <http://isg.urv.es/publicity/doctorate/research/theses/LAFEBER_thesis_2012.pdf>.
- LEE, J., LIAO, P.: *A Comparative Study of Human Translation and Machine Translation with Post-editing*. Compilation and Translation Review, 2011, s. 105-149.
- LEVÝ, J.: *Umění překladau*. Praha : Panorama, 1983, 396 s.

- MASÁROVÁ, L.: *Sociological Aspects of „Quality“ in Translation Service from Customer Perspective*. [diplomová práca]. 2012.
- MÜGLOVÁ, D.: *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?*. Nitra : Enigma Publishing, 2009. 323 s. ISBN 978-80-89132-82-9.
- NEWMARK, P.: *Non-literary in the Light of Literary Translation*. In: JoSTrans - The Journal of Specialised Translation. 2004, roč. 1, č. 1. Dostupné na: <http://www.jostrans.org/issue01/art_newmark.php>.
- NORD, CH.: *Text Analysis in Translation* (Transl. of Nord 1988, by Christiane Nord and Penelope Sparrow). Amsterdam : Rodopi, 1991; reedícia: 2005.
- PYM, A. a kol.: *Studies on Translation and Multilingualism: The status of the translation profession in the European Union*. European Commission, 2012. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/studies/translation_profession_en.pdf>.
- REISSOVÁ, K.: *Type, kind and individuality of text. Decision making in translation*. prel. Susan Kitronová. In: Venuti (Eds.) *Translation Studies Reader*, New York : Routledge, 2004, s. 160 – 171. ISBN 0-203-44662-3.
- VILANOVA, S.: *The impact of translation memorie on the target text: interferences and shifts*. Minor Dissertation. Tarragona: Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili, 2007.
- VILIKOVSKÝ, J.: *Preklad ako tvorba*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984, 234 s.
- SOFER, M.: *The Translator's Handbook. 6th revised edition*. Rockville : Schreiber Publishing, 2006.
- OPTIMALE (Optimising Professional Translator Training in a Multilingual Europe). Synthesis Report, 2011. Dostupné na: <http://www.translator-training.eu/attachments/article/52/WP4_Synthesis_report.pdf>.
- POPOVIČ a kol. (Eds.): *Preklad odborného textu. Práce I. Celostátnej konferencie o preklade odborného textu na Pedagogickej fakulte v Nitre v septembri 1972*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakl., 1977.
- POPOVIČ a kol. (Eds.): *Preklad spoločenskovedných textov: Výskumné materiály z konferencie o preklade textov marxistickej filozofickej literatúry*. Bratislava : Obzor, 1978.
- PYM, A.: *Translation skill-set in a machine-translation age*. Tarragona : Universitat Rovira i Virgili, 2012.
- TROSBORG, Anna (Eds.): *Text Typology and Translation*. John Benjamins Publishing, 1997. ISSN 0929-7316.

RESUMÉ

The article deals with teaching of technical and scientific translation. It is based on a changing situation of translators worldwide and on a presentation of new competences required nowadays. It proposes a framework for integrated teaching of the specialized

translation and a strategy for incorporating various skills into the teaching flow. It also describes a practical experience obtained during the first year of testing the new model.

◆◆◆

Mgr. Zuzana Kraviarová

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tajovského 40

974 11 Banská Bystrica

zuzana.kraviarova@umb.sk